

УДК 325.14(476:438)

С. Л. Самкова,
аспірант кафедры дыпламатычнай і консульскай службы БДУ

КАНЦЭПЦЫЯ ЎДАСКАНАЛЕННЯ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПАЛІТЫКІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ У ДАЧЫНЕННІ ДА СУАЙЧЫННІКАЎ У ПОЛЬШЧЫ

Палітыка ў адносінах да суайчыннікаў, якія пражываюць за мяжой, дыяспаральная палітыка з'яўляюцца прыярытэтнымі напрамкамі знешнепалітычных стратэгіі сучасных дзяржаў, у тым ліку Рэспублікі Беларусь. У наш час значэнне дыяспары як унікальнага палітыка-сацыяльнага феномену павялічваецца, паколькі дыяспара можа выступаць у якасці паўнаважнага суб'екта палітычнага працэсу, як сродак эфектыўных міжнародных і міждзяржаўных адносін. Па гэтай прычыне польскі кірунак дыяспаральнай палітыкі Рэспублікі Беларусь з'яўляецца актуальным напрамкам сучаснай дзяржаўнай палітыкі, і ад ступені эфектыўнасці яе рэалізацыі залежаць развіццё патэнцыялу беларускага асяроддзя на тэрыторыі краіны-суседкі, а таксама паляпшэнне і паглыбленне беларуска-польскага двухбаковага супрацоўніцтва і дыялога.

Мэтай дадзенага даследавання з'яўляецца аналіз асноўных праблемных момантаў у ажыццяўленні дыяспаральнай палітыкі Рэспублікі Беларусь адносна суайчыннікаў у Польшчы, а таксама выпрацоўка канцэпцыі рэфармавання дадзенага кірунку дзяржаўнай палітыкі.

У айчыннай і польскай навуковай думцы практычна адсутнічаюць працы, якія прысвечаны дэталёваму аналізу разглядаемай тэмы. У прыватнасці працы такіх аўтараў, як Н. Баршчэўскай [1], М. Бацяна [2], А. Гардзіенка [3], Н. Гардзіенка [4], Г. Міхалькевіча [5], Д. Фіёніка [6], толькі часткова асвятляюць прадстаўленую праблему.

Уяўляецца, што вынікі дадзенага даследавання паспрыяюць сістэматызацыі і пашырэнню навуковых ведаў пра палітыку беларускай дзяржавы адносна суайчыннікаў у Польшчы, а таксама дапамогуць выпрацоўцы найбольш эфектыўнай канцэпцыі яе рэфармавання і ажыццяўлення.

Адзначым, што ў дачыненні да беларусаў у Польшчы рэалізуецца патэрналісцка-ўтылітарная мадэль дыяспаральнай палітыкі з частковымі элементамі рэпатрыяцыйнай, асноўным зместам якой з'яўляецца спалучэнне накіраванасці на абарону палітычных, сацыяльна-эканамічных правоў суайчыннікаў, захаванне іх культурнай, моўнай, рэлігійнай тоеснасці з выкарыстаннем беларускай дыяспары як інструмента знешняй палітыкі краіны.

Сучасная дыяспаральная палітыка беларускай дзяржавы ў польскім кірунку ажыццяўляецца па 3 асноўных напрамках: інфармацыйным (забеспячэнне аб'яднанняў суайчыннікаў у Польшчы аб'ектыўнай інфармацыяй пра сітуацыю ў палітычнай, эканамічнай, сацыяльнай і іншых сферах у Рэспубліцы Беларусь, аказанне садзейнічання ўдзелу СМІ грамадскіх аб'яднанняў суайчыннікаў у выставах «СМІ ў Беларусі» і інш.), культурным (садзейнічанне кіраўнікам і актыву беларускіх аматарскіх калектываў мастацкай творчасці ў стажыроўцы на базе ўстаноў культуры і творчых калектываў Рэспублікі Беларусь і інш.), адукацыйным (аказанне неабходнай навучальна-метадычнай дапамогі беларускім аб'яднанням у Польшчы, зацікаўленым у адкрыцці школ (класаў) з вывучэннем беларускай мовы (у адпаведнасці з заяўкамі) і інш.).

Дзейнасць па рэалізацыі дадзеных напрамкаў (і перш за ўсё праз падтрымку функцыянавання грамадскіх і культурных аб'яднанняў беларусаў на тэрыторыі краіны-суседкі) ажыццяўляецца Міністэрствам замежных спраў Рэспублікі Беларусь і яго замежнымі ўстановамі, Міністэрствамі культуры, інфармацыі, адукацыі, апаратам Упаўнаважанага па справах рэлігій і нацыянальнасцяў, рэгіянальнымі і мясцовымі органамі дзяржаўнага кіравання, грамадскімі аб'яднаннямі Рэспублікі Беларусь на падставе Закона «Аб беларусах замежжа», Праграмы развіцця канфесійнай сферы, нацыянальных адносін і супрацоўніцтва з суайчыннікамі за мяжой на 2011–2015 гг., а таксама шэрага міжурадавых і міжведамасных дамоў паміж дзвюма краінамі (Дамова паміж Урадам Рэспублікі Беларусь і Урадам Рэспублікі Польшча аб прызнанні эквівалентнасці ў вышэйшай адукацыі, раўназначнасці навуковых ступеняў і ступеняў у вобласці мастацтва, Дэкларацыя Урада Рэспублікі Беларусь і Рэспублікі Польшча аб супрацоўніцтве ў галіне культуры, навукі і адукацыі і інш.).

Непазбежна паўстае пытанне аб ступені эфектыўнасці мерапрыемстваў, якія праводзяцца беларускай дзяржавай адносна суайчыннікаў у Польшчы. Вядома, не ўсе яны дасягаюць сваіх мэт. Так, на нашу думку, патэнцыял, якім валодае дыяспара беларусаў

у Польшчы, выкарыстоўваецца краінай пакуль далёка не ў поўнай меры для пашырэння сваіх палітычных і эканамічных інтарэсаў на Захадзе, для стварэння трывалага пазітыўнага міжнароднага іміджу як адной з асноўных мэт дыяспаральнай палітыкі дзяржавы. Гэтаму замінаў і замінае шэраг прычын. Адна з іх – складанае становішча ў асяроддзі суайчыннікаў у Польшчы (беларусы ў пэўнай ступені раз'яднаныя, у тым ліку і па іх палітычных сімпатыях) [5, с. 113].

Зараз у Польшчы дзейнічае звыш паўтара дзясятка грамадска-культурных аб'яднанняў беларусаў (Беларускае гістарычнае таварыства, Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа», Беларускае культурнае таварыства «Хатка» ў Гданьску, Асацыяцыя беларускіх журналістаў, Беларускае аб'яднанне студэнтаў, Аб'яднанне на карысць дзяцей і моладзі, якія вывучаюць беларускую мову «АБ-БА», Беларускі культурна-асветніцкі цэнтр у Познані, Таварыства музеяў малай радзімы, Таварыства «Гай», Музей і асяродак беларускай культуры, Клуб беларускіх спраў НraBLi, Задзіночанне беларускіх студэнтаў, Польшка-беларускае таварыства, Беларускі культурны цэнтр, Беларускае таварыства ў Кракаве і інш.). Тым не менш, найбольш цесная супраца беларускай дзяржавай ажыццяўляецца толькі з 3 арганізацыямі суайчыннікаў на тэрыторыі дзяржавы-суседкі, сярод якіх Культурны цэнтр Беларусі ў Польшчы, Музей і цэнтр беларускай культуры ў Гайнаўцы, Беларускае грамадска-культурнае таварыства (далей – БГКТ).

Так, БГКТ – старэйшае з іх (створана ў 1956 г.) і найбольш масавае. Шматгадовая дзейнасць БГКТ накіравана найперш на развіццё беларускай нацыянальнай асветы і культуры, арганізацыю адпаведных мерапрыемстваў (фэсты, агляды фальклорных калектываў, агульнапольскі фестываль «Беларуская песня» і інш.), якія карыстаюцца вялікай папулярнасцю на Беласточчыне. Пры БГКТ створаны харавыя калектывы «Крыніца» і «Каласкі», фальклорны ансамбль «Лучына», а пры падтрымцы таварыства дзейнічае яшчэ каля 60 дзіцячых, маладзёжных і дарослых творчых аб'яднанняў. Таварыства лічыцца арганізацыяй, якая цесна і эфектыўна супрацоўнічае з Рэспублікай Беларусь. Дарэчы, яго старшыня Ян Сычэўскі ўшанаваны медалём Францыска Скарыны. У сваю чаргу, другое па колькасці аб'яднанне – Беларускі саюз (далей – БС), у адрозненні ад БГКТ, больш палітызаванае, дастаткова крытычна ставіцца да афіцыйнага Мінска. Яго старшыня Яўген Вапа адначасова з'яўляецца стар-

шынёй управы «Радыё Рацыя» і галоўным рэдактарам тыднёвіка беларусаў у Польшчы «Ніва». Відавочна, што БС не карыстаецца падтрымкай беларускай дзяржавы [5, с.113].

Тым не менш, з боку афіцыйнай Варшавы назіраецца супрацьлеглая тэндэнцыя, што вынікае з аналізу памераў фінансавання дзейнасці арганізацыі беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы. У 2009 г., напрыклад, на азначаныя мэты польскія ўлады выдзялілі 2 млн злотых (каля 620 тыс. долараў ЗША); БГКТ з іх атрымала 424 тыс. злотых (каля 130 тыс. долараў ЗША), а БС – 1 млн 163 тыс. злотых (каля 358 тыс. долараў ЗША). У 2010 г. фінансаванне БГКТ было павялічана на 90 тыс. злотых (каля 35 тыс. долараў ЗША) [5, с.114]. На працягу апошніх некалькіх гадоў сітуацыя змянілася не ў лепшы бок. У прыватнасці, у бягучым годзе БГКТ не атрымала датацый на правядзенне фестывалю «Культура без межаў – Сямятычы-2015», на міжнародны фестываль беларускай і польскай песні «Беласток – Гародня», на правядзенне беларускіх «Дажынак» і міжнароднай навуковай канферэнцыі «Шлях да ўзаемнасці». Уяўляецца неабходным штогод аказваць дапамогу ў фінансаванні вышэйпералічаных мерапрыемстваў з боку беларускай дзяржавы, улічваючы іх значнаць для захавання і папулярнасці беларускай культуры сярод суайчыннікаў у Польшчы.

Такім чынам, відавочна, што культурна-асветніцкая дзейнасць беларускіх арганізацый не рэдка становіцца закладнікам беларуска-польскіх палітычных непаразуменняў, таму пабудова канструктыўнага і стабільнага двухбаковага ўзаемадзеяння і дыялога з'яўляецца неабходнай умовай для правядзення найбольш эфектыўнай дыяспаральнай палітыкі беларускай дзяржавы ў польскім кірунку.

Недастаткова эфектыўна рэалізуецца супрацоўніцтва ў адукацыйнай сферы. Адзначым, што Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь падтрымлівае сувязі з беларусамі ў Польшчы з 1991 г., калі на вучобу ў вышэйшыя навучальныя ўстановы Беларусі (далей – ВНУ) былі прыняты першыя 7 выпускнікоў «беларускіх» ліцэяў. У 1993 г. была прынята Дзяржаўная праграма «Беларусы ў свеце», якая фінансавалася са сродкаў дзяржаўнага бюджэту і прадугледжвала аказанне ўсямернай падтрымкі этнічным беларусам у Польшчы, у тым ліку ў галіне адукацыі. Таму штогод у ВНУ Беларусі па розных спецыяльнасцях (перавага надавалася медыцынскім і лінгвістычным спецыяльнасцям) прымаліся на льготных умовах да 40 выпускнікоў-беларусаў з Польшчы. З 2006 г. іх накіраванне на вучобу ў нашу

краіну фактычна спынілася, асноўная прычына – уступленне Польшчы ў Еўрасаюз і асцярога выпускнікоў і іх бацькоў з нагоды непрызнання дыпламаў і звязаных з гэтым цяжкасцей у працаўладкаванні або працягу адукацыі [7].

Да таго ж да 2005 г. рэгулярна праводзіліся пасяджэнні Міжміністэрскай беларуска-польскай кансультацыйнай камісіі па справах школ для нацыянальных меншасцяў у Рэспубліцы Беларусь і ў Рэспубліцы Польшча. Дзейнасць дадзенай камісіі мела для беларусаў Польшчы пэўныя станоўчыя вынікі. Напрыклад, калі з 1948 па 1995 г. у Польшчы выдадзены 6 пазіцый вучэбнай літаратуры для «беларускіх» школ, то з 1996 па 2005 г. – 18 пазіцый. У 2009 г. аднавілася яе пасяджэнні [8].

Тым не менш, апошнім часам назіраецца зніжэнне ўзроўню актыўнасці ўзаемадзеяння суайчыннікаў у Польшчы з беларускай дзяржавай у адукацыйнай сферы. У 2013 г. ад іх не паступала запрашэнняў на ўдзел у семінарах, курсах, канферэнцыях па пытаннях вывучэння беларускай мовы, як і заявак з просьбай аказаць вучэбна-метадычную дапамогу ў адкрыцці школ (класаў) з вывучэннем беларускай мовы, нягледзячы на тое, што дадзеныя магчымасці прадугледжаны Праграмамі развіцця канфесійнай сферы, нацыянальных адносін і супрацоўніцтва з суайчыннікамі за мяжой на 2011–2015 гг. і «Беларусы ў свеце» на 2013–2015 гг. Акрамя таго (як згадвалася вышэй), прадстаўнікі беларускай дыяспары Польшчы не выкарыстоўваюць выдзеленыя ім квоты і не звяртаюцца з просьбай прыняць іх на навучанне ва ўстановы вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь (толькі ў 2012 г. па прадстаўленні Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы на навучанне ў Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт прыняты адзін прадстаўнік беларускай дыяспары) [9].

Уяўляецца неабходным узмацніць дзейнасць дзяржаўных органаў краіны па інфармаванні суайчыннікаў за мяжой пра адукацыйныя магчымасці на тэрыторыі Беларусі, стварэнні ўмоў для атрымання прадстаўнікамі беларускай дыяспары дыстанцыйнай адукацыі і адкрыцці філіялаў устаноў вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь на тэрыторыі Польшчы.

Значным і праблемным, а таксама нявырашаным застаецца пытанне ўвядзення спрошчанай візавай працэдуры для суайчыннікаў у Польшчы. Так, неаднаразова падчас пасяджэнняў па справах беларускай дыяспары ў Парламенце краіны і Кансультацыйнага савета па справах беларусаў замежжа пры Міністэрстве культуры Ян Сычэўскі звяртаўся

з прапановай спрашчэння візавай палітыкі беларускай дзяржавы адносна беларусаў у Польшчы, у тым ліку пры арганізацыі мерапрыемстваў культурнага абмену. Таму прадстаўляецца неабходнай распрацоўка і ўнясенне дапаўненняў у Закон Рэспублікі Беларусь «Аб беларусах замежжа», якія будуць утрымліваць мажлівасці атрымання бясплатнай візы для наведвання краіны беларусамі замежжа (у тым ліку суайчыннікамі з Польшчы), а таксама адмены працэдуры рэгістрацыі пры іх уездзе ў Рэспубліку Беларусь.

Актуальнай задачай дыяспаральнай палітыкі краіны ў дачыненні да беларусаў у Польшчы застаецца арганізацыя і пашырэнне эканамічнага супрацоўніцтва ў наступных прыярытэтных напрамках: далучэння прадстаўнікоў дзелавых колаў беларускай дыяспары ў краіне-суседцы да ўдзелу ў стварэнні тавараправоднай сеткі беларускіх вытворцаў за мяжой; садзейнічанне ўдзелу прадпрымальнікаў у эканамічным, інвестыцыйным форумах і бізнес-форуме ў Рэспубліцы Беларусь; прыцягненне суайчыннікаў да ўдзелу ў замежных мерапрыемствах-прэзентацыях эканамічных магчымасцей адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак Рэспублікі Беларусь і свабодных эканамічных зон [10]. Адзначым, што пэўная праца ўсё ж праводзіцца. Так, 24–26 красавіка ў Брэсце прайшла XV Міжнародная выстава-кірмаш «Брэст. Садружнасць – 2013». Адначасова праходзілі спецыялізаваныя выставы і семінары «Брэст турыстычны» і VI Брэсцкі інвестыцыйны форум. Ва ўсіх пералічаных мерапрыемствах бралі ўдзел у тым ліку і польскія бізнесмены, што належаць да этнічных беларусаў. Згадаем таксама цеснае супрацоўніцтва з беларусамі ў Польшчы ў межах Польшка-беларускага эканамічнага форума «Добрасуседства», які ў 2014 г., праводзіўся ў 18-ты раз і быў прысвечаны праблемам польска-беларускай мяжы як мяжы паміж Еўрасаюзам і Еўразійскім эканамічным саюзам. Тым не менш, дадзеныя напрамак супрацоўніцтва з суайчыннікамі ў Польшчы патрабуе большага клопату ў яго ажыццяўленні і павелічэнні эфектыўнасці з боку органаў дзяржаўнай улады Беларусі.

Даволі праблемным застаецца пытанне ажыццяўлення навуковых даследаванняў беларускай дыяспары ў Польшчы. Прадстаўляецца неабходным комплекснае вывучэнне прычын эміграцыі беларусаў у Польшчу; даследаванне праблем адаптацыі беларусаў у іншакультурнай прасторы, рэлігійнага жыцця беларусаў на тэрыторыі дзяржавы-суседкі; аналіз дзейнасці беларускіх культурных таварыстваў, арганізацый, саюзаў і суполак

у Польшчы; ацэнка ўзаемаўплыву культур метраполіі і дыяспары; вывучэнне штодзённага жыцця беларускай дыяспары; даследаванне гісторыі і сучаснага стану беларускай музейнай і архіўнай справы ў Польшчы і інш. [11].

Адзначым таксама, што, улічваючы значэнне Культурнага цэнтра Беларусі ў Польшчы і Музея і цэнтра беларускай культуры ў Гайнаўцы (яны выконваюць важную ролю ў пашырэнні культурнай прысутнасці Беларусі на тэрыторыі дзяржавы-суседкі), неабходна павысіць эфектыўнасць двухбаковага супрацоўніцтва і функцыянавання дадзеных устаноў на тэрыторыі Польшчы. Так, пасля вымушанага пераносу (па патрабаванні польскага боку) Культурнага цэнтра Беларусі з Беласточчыны ў Варшаву яго роля ў садзейнічэнні арганізацыі культурнай дзейнасці беларусаў Беласточчыны аслабла. Да таго ж, нягледзячы на тое, што ў Музеі і цэнтры беларускай культуры ў Гайнаўцы рэгулярна праводзяцца выставы і іншыя культурныя мерапрыемствы беларускай тэматыкі, яго патэнцыял не ў поўнай меры выкарыстоўваецца БГКТ і беларускай дзяржавай па прычыне адсутнасці цэнтралізацыі ў кіраванні музея [12].

Такім чынам, відавочна, што павышэнне эфектыўнасці беларускай дзяржаўнай палітыкі адносна дыяспары суайчыннікаў у Польшчы знаходзіцца ў цеснай залежнасці і патрабуе гарманічных і партнёрскіх адносін, а таксама блізкага і дэталёвага двухбаковага дыялога паміж дзвюма дзяржавамі. Заўважым, што толькі шляхам скаардынаванай і своечасовай дзейнасці органаў дзяржаўнага кіравання ў адпаведнасці з міжнародным, двухбаковым і нацыянальным заканадаўствам можна дасягнуць найбольшай выніковасці ў рэалізацыі польскага кірунку дыяспаральнай палітыкі Рэспублікі Беларусь. Гэта, безумоўна, дазволіць выкарыстаць у поўнай ступені эканамічны, інтэлектуальны і культурны патэнцыял, якім валодае дыяспара беларусаў ў Польшчы, у тым ліку для пашырэння сваіх палітычных інтарэсаў на Захадзе, для стварэння трывалага пазітыўнага іміджу беларускай дзяржавы на сучасных еўрапейскім і міжнародным узроўнях.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Баршчэўская, Н. Беларуская меншасць у Польшчы – праблемы і дасягненні / Н. Баршчэўская // МГА «ЗБС “Бацькаўшчына”» [Электронны рэсурс]. – 2013. – Рэжым доступу: http://www.zbsb.org/index.php?option=com_content&view=article&id=807:-q-q&catid=34:2008-08-07-08-35-02&Itemid=104. – Дата доступу: 10.04.2015.
2. Беларуская дыяспара: нарысы гісторыі і сучаснага стану / М. М. Бацян [і інш.]. – Мінск : Трыалета, 2006. – 160 с.
3. Гардзіенка, А. Беларуская дыяспара. Сучасныя праблемы і перспектывы / А. Гардзіенка // МГА «ЗБС “Бацькаўшчына”» [Электронны рэсурс]. – 2014. – Рэжым доступу: http://www.zbsb.org/index.php?option=com_content&view=article&id=808:-q-catid=34:2008-08-07-08-35-02&Itemid=104. – Дата доступу: 11.04.2015.
4. Гардзіенка, Н. Беларуская дыяспара як аб’екты гістарычнага даследавання / Н. Гардзіенка // МГА «ЗБС “Бацькаўшчына”» [Электронны рэсурс]. – 2014. – Рэжым доступу: http://www.zbsb.org/index.php?option=com_content&view=article&id=862:2009-03-04-13-22-44&catid=34:2008-08-07-08-35-02&Itemid=104. – Дата доступу: 12.04.2015.
5. Міхалькевіч, Г. М. Аб патэрналізме і ўтылітарнасці палітыкі беларускай дзяржавы ў дачыненні дыяспары суайчыннікаў у Польшчы / Г. М. Міхалькевіч (у сааўтарстве) // Актуальныя пытанні беларуска-польскіх дачыненняў. Да 20-годдзя Дагавора паміж Рэспублікай Беларусь і Рэспублікай Польшча аб добрасуседстве, сяброўстве і супрацоўніцтве ад 23 чэрвеня 1992 года: матэрыялы XIII беларуска-польскага круглага стала, Мінск 19 чэрвеня 2012. – Мінск : Выдавецкі цэнтр БДУ, 2012. – С. 108–115.
6. 50 lat 1956 - 2006. Białoruski partnerstwo społeczne i kulturowe: przetłumaczone książki / D. Fiënik. – Białystok, 2006. – 159 s.
7. Бягучы архіў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь: Інфармацыя аб беларускамоўнай адукацыі ў Рэспубліцы Польшча. – Мінск, 2006.
8. Бягучы архіў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь: Беларусь у Польшчы. – Мінск, 2009.
9. Бягучы архіў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь: Інфармацыя да пятага пасяджэння Кансультатыўнага савета па справах беларусаў замежжа пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь. – Мінск, 2014.
10. Аб зацвярджэнні Дзяржаўнай праграмы супрацоўніцтва з беларусамі замежжа «Беларусы ў свеце» на 2013–2015 гады // Гід па заканадаўстве Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. – 2013. – Рэжым доступу: http://kodeksy-by.com/norm_akt/source-CM%20PB/type-Постановление/1035-03.12.2013.htm. – Дата доступу: 11.04.2015.
11. Праграма «Беларусы замежжа» (2013-2017гг.) // МГА «ЗБС “Бацькаўшчына”» [Электронны рэсурс]. – 2013. – Рэжым доступу: <http://zbsb.org/node/8854>. – Дата доступу: 10.04.2015.
12. Бягучы архіў Рэспубліканскага цэнтра нацыянальных культур: Інфармацыя аб узаемадзеянні Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь сумесна з Рэспубліканскім цэнтрам нацыянальных культур з беларускімі аб’яднаннямі ў Рэспубліцы Польшча. – Мінск, 2013.

SUMMARY

The article is devoted to the concept of improvement of the state policy of the Republic of Belarus in respect of compatriots in Poland. In this article the author has focused on examining the major issues in the implementation of the state policy of the Republic of Belarus, and also proposed a number of practical measures for its improvement.

Паступіў у рэдакцыю 01.06.2015 г.